

УДК 351.84

Р.В. Овчаренкокандидат наук з державного управління
Донецький державний університет управління**ДОСЛІДЖЕННЯ ДОМІНУЮЧОЇ РОЛІ ДЕРЖАВИ ЯК СУБ'ЄКТА
ВСТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ**

У статті деталізовано функції держави в контексті процесу забезпечення соціальної справедливості. Аргументовано положення про те, що природа держави як підсистеми забезпечення стійкості суспільства, що базується на монопольній реалізації функції застосування сили, визначає вторинну роль цього соціального інституту в процесі встановлення соціальної справедливості.

Ключові слова: соціальна справедливість, держава, стійкість, система, соціальний інститут.

I. Вступ

Об'єктивність причин соціальної нерівності доведена в рамках різних напрямів наукового знання. Основою нерівності є природна диференціація – розбіжності між людьми, зумовлені їх фізіологічними, психічними й інтелектуальними особливостями. Надалі нерівність набуває соціального підкріплення у вигляді соціальної організації, чим дає підставу для аналізу проблеми доступу й розподілу благ у суспільстві, або проблеми соціальної справедливості.

Функція забезпечення соціальної справедливості традиційно покладається на державу. Однак ефективність її здійснення в період домінування концепції ліберального розвитку заслуговує критичних оцінок. Як на рівні глобальної економіки, так і на рівні більшості економік розвинутих країн та країн, які розвиваються, рівень соціальної нерівності є істотним, що підтримує загальносвітову тенденцію поглиблення соціальної диференціації.

Відповідно до доповіді ООН, сьогодні у світі більше нерівності, ніж десять років тому. Незважаючи на швидке економічне зростання багатьох країн, дослідники констатують бідність у повсякденній реальності сотень мільйонів людей на земній кулі. Нерівність виявляється як усередині країн, так і в міжнародних відносинах. Чотири п'ятих світового внутрішнього продукту належить одному мільярду осіб, які живуть у розвинутих країнах, а інші 20% припадають на п'ять мільярдів із країн, що розвиваються [3]. Ця ситуація актуалізує проблему ефективності державного регулювання процесу забезпечення соціальної справедливості.

Так, встановлення соціальної справедливості визначається як невід'ємна функція системи державного управління. Функції держави, у цілому, – це основні напрями її внутрішньої та зовнішньої діяльності, у яких

виражаються й конкретизуються її класова і загальнолюдська сутність, а також соціальне призначення. Залежно від того, у якій сфері громадського життя – внутрішній чи зовнішній – здійснюються ті чи інші функції держави, вирішенню яких завдань – внутрішньо- чи зовнішньополітичних – вони слугують, їх поділяють на внутрішні та зовнішні. Внутрішні функції держави – це, наприклад, економічна, екологічна, функція розвитку науки, культури й освіти. До зовнішніх функцій належать: оборона країни, забезпечення миру і підтримка світового порядку і т.ін. [1, с. 336–337].

Сучасним розвинутим державам властиві дві основні групи цілей:

- збереження нормальних взаємин між членами суспільства, що полягають у забезпеченні визначеного рівня безпеки життя і власності людей, тобто безпеки їх особистої, наукової, творчої і комерційної діяльності;
- реалізація та збереження загальних для членів суспільства матеріальних і духовних цілей і цінностей, таких як: свобода, мораль, справедливість, медицина, освіта, екологія.

Проте, незважаючи на наявність чітко визначених функцій, а також безлічі варіантів і сценаріїв реалізації державою функції соціальної справедливості, прогнаних в історичному часі, до сьогодні результат формування соціально справедливого суспільства все більше залежить не від об'єктивно заданих механізмів, а визначається культурними особливостями окремо взятих країн (Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія на основі скандинавської моделі соціально орієнтованої ринкової економіки). Останнім часом, при цьому, починає домінувати думка про те, що “благодійна” діяльність держави, властива цій моделі розвитку, вносить негативні моменти в прояв суспільної ділової активності, не ініціюючи її, поступово ніве-

лює стимули економічного зростання, стимує самореалізацію населення й обмежує індивідуальні стратегії успіху.

II. Постановка завдання

У сформованих умовах, таким чином, актуальним є вирішення проблеми: як домогтися встановлення соціальної справедливості, забезпечивши нівелювання експлуатації людини людиною. Аналіз цієї проблеми і пошук напрямку її вирішення є основною метою статті.

III. Результати

Існують дві базові моделі встановлення соціальної справедливості, найбільш стійкі в історичному розгляді: моделі капіталістичного і соціалістичного суспільства.

Відповідно до уявлень К. Маркса, генезис держави базується на поділі праці й усуненні приватної власності. Марксистська теорія висуває положення, що капіталістичний спосіб виробництва з певного етапу характеризується усупільненням праці і переходом від приватновласницького володіння засобами виробництва до суспільного володіння. Перехід зумовлений процесом поділу праці, що поглиблюється, і, відповідно, новим більш високим рівнем продуктивних сил.

Основною помилкою марксизму, доведеною історично, є нівелювання підприємницької ініціативи і стимулів до економічного розвитку шляхом формування неприродної системи володіння й управління власністю. У результаті усупільнення власності при соціалізмі було не реальним, а ілюзорним: функції розпорядження власністю і політичною владою здійснювалися партійно-державним апаратом, номенклатурою, що призвело не тільки до неефективного використання самої власності, а й до перекручування уявлень про соціальну справедливість.

У рамках концепції державного капіталізму генезис держави історично уявляється як інструмент забезпечення порядку шляхом придушення флуктуацій та охорони приватної власності, сформованої навіть шляхом присвоєння чужої праці. При цьому капіталізм як суспільно-економічна формація базується на приватній власності на засоби виробництва й експлуатації найманої праці капіталом.

У ліберальній концепції прями функції держави позначені поняттям "інститути" [4], формування яких створює середовище для вільного саморегулювання ринкових відносин, що прагнуть до рівноваги попиту та пропозиції. Якщо ж подивитися більш детально, то інститути, які ефективно функціонують, є похідною не тільки від існуючих неформальних норм, правил поведінки і моралі в суспільстві, а й від функціонування держави як соціального інституту, що дає змогу об'єднати в рамках цього розгляду

державну та ліберальну моделі капіталістичного суспільства за способом обґрунтування механізму формування соціальної справедливості.

У капіталістичній системі державний апарат обслуговує інтереси переважно великого капіталу за допомогою інструментів протекціонізму, лобізму, корупційних взаємодій.

Обидві розглянуті моделі концептуально базуються на положенні про те, що суб'єктом встановлення соціальної справедливості є держава, і це положення є імперативом. У випадку із соціалізмом соціальна справедливість здійснюється шляхом усупільнення власності й усунення класових антагонізмів на цій основі; у випадку з капіталізмом соціальна справедливість виявляється в охороні приватної власності, свободі підприємництва, загальній юридичній рівності.

Насправді ж первинна роль держави як суб'єкта охорони приватної власності є дискусійною.

Мова йде про те, що відповідно до уявлень, які базуються на знаннях, отриманих уже в ХХ ст., на диференціацію суспільства і становлення соціально-класової структури істотний вплив справили чинники, пов'язані з іншим видом матеріального виробництва – з відтворенням самої людини, і насамперед, таким основним чинником відтворення, як заборонаю інцесту (кровозмішення), що не тільки сприяло зміцненню роду людини, а й багатопланово вплинуло на розвиток суспільних відносин [2, с. 26].

Французький етнолог і соціолог К. Леві-Стросс обґрунтував ідею, відповідно до якої, якщо її перекласти на матеріалістичну мову, виробництво людини (відтворення роду), а саме заборона інцесту, стало вихідним соціальним фактом у виділенні людини зі світу природи.

При такому підході картина історичного розвитку набуває фантастичного характеру: не виробництво засобів життя, а відтворення роду "людина" стає визначальним видом матеріального виробництва, більше того, свідоме дотримання заборони виявляється рушієм людського прогресу ще до того, як пояснено виникнення свідомості [2, с. 27].

У зв'язку з цим, коли мова йде про становлення держави, вихідна ознака якої – наявність особливих груп людей, котрі застосовують насильство стосовно інших членів спільноти, не можна виключати того, що саме ті родові органи, які виконували вкрай важливу загальну функцію – підтримували заборону інцесту як за допомогою насильницького припинення його порушень усередині роду, так і шляхом розвитку зв'язків з іноплеменниками з метою взаємообміну жінками, були незалежно від наявності чи відсутності приватної власності і класів найда-

внішими елементами нової, державної структури, що народжується [2, с. 28].

Таким чином, держава як система виникла з більш глибокої потреби збереження виду, а не охорони приватної власності і забезпечення фізичної безпеки, реалізованої на етапі диференціації суспільства як системи, який супроводжувався спеціалізацією праці.

Генезис держави свідчить про те, що її представники, чиновники, споконвічно не

були пов'язані із власністю на засоби виробництва, що визначається природою держави. Тому принципи соціальної справедливості, які, насамперед, визначаються стосунком до власності на засоби виробництва, повинні формулюватися поза державним контекстом, як це було у випадку із соціалізмом, і поза системою державного регулювання, – як у випадку з капіталізмом (рис.).

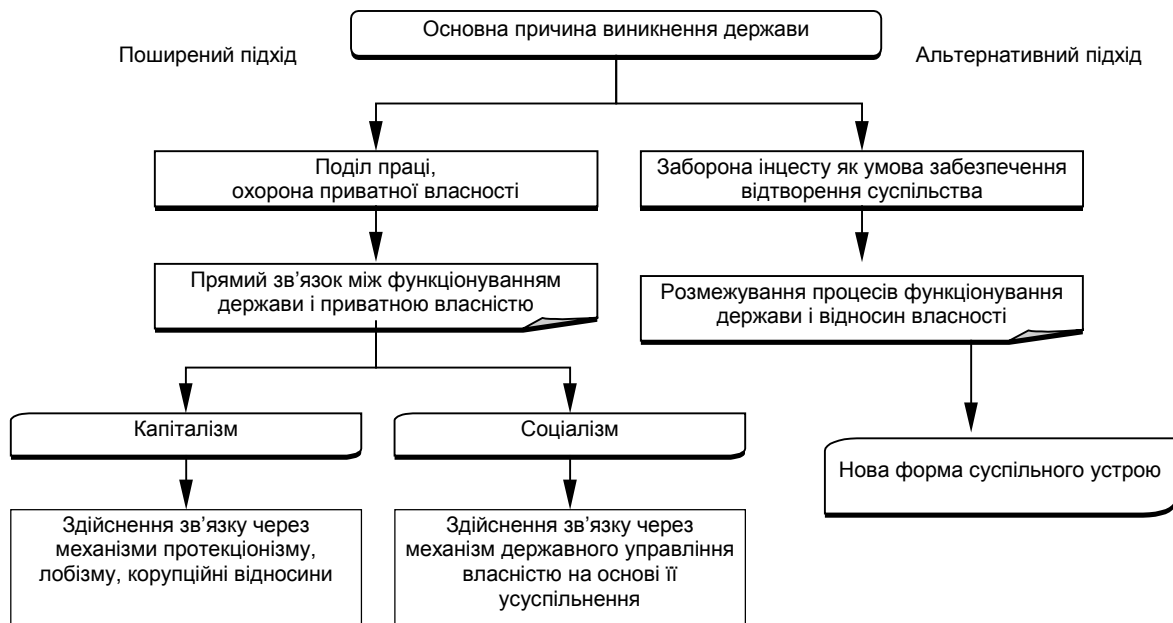

Рис. Альтернативні підходи до визначення генезису держави як передумова формування механізму забезпечення соціальної справедливості

Проте проблема не тільки не зникає, а залишається в більш гострому форматі, ніж до зміни уявлень про генезис держави і функції державного апарату. Основною сутністю держави, як і раніше, залишається реалізація суспільної влади. При всьому різноманітті поглядів на владу багато хто з представників різних напрямів розвитку суспільної думки характеризують її як авторитет, що має можливість змушення, підкорення своїй волі інших людей. Ф. Енгельс розглядав владу як відносини, двоєдиний зміст яких означає, з одного боку, нав'язування волі того, хто панує підвладному, з іншого – підпорядкування підвладного цій волі [1, с. 153].

IV. Висновки

Таким чином, природа держави як підсистеми забезпечення стійкості суспільства, що базується на монополній реалізації функції застосування сили, чи примусу, не дає змоги розглядати цей соціальний інститут як систему встановлення соціальної справедливості. Механізм забезпечення соціальної

справедливості потребує філософського обґрунтування та методологічної розробки з урахуванням історично доведеного обмеження – виключення домінуючої ролі держави як суб'єкта встановлення соціальної справедливості.

Список використаної літератури

1. Общая теория государства и права : академический курс : в 3 т. / [отв. ред. проф. М.Н. Марченко]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Зерцало-М, 2001. – Т. 1. – 528 с.
2. Бутенко А.П. Власть народа посредством самого народа: О социалистическом самоуправлении / А.П. Бутенко. – М. : Мысль, 1988. – 203 с.
3. E-news [Электронный ресурс] В мире растет неравенство. – Режим доступа: <http://e-news.com.ua/show/29742.html>.
4. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт ; [пер. с англ. А.Н. Нестеренко ; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера]. – М. : Начала, 1997. – 180 с.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2012.

Овчаренко Р.В. Исследование доминирующей роли государства как субъекта установления социальной справедливости

В статье детализированы функции государства в контексте процесса обеспечения социальной справедливости. Аргументировано положение о том, что природа государства как подсистемы обеспечения устойчивости общества, базирующаяся на монопольной реализации функции применения силы, определяет вторичную роль данного социального института в процессе установления социальной справедливости.

Ключевые слова: социальная справедливость, государство, устойчивость, система, социальный институт.

Ovcharenko R. Investigation of dominating role of the state as a subject of social justice maintenance

In the article state functions in a context of process of social justice maintenance have been detailed. Position that a nature of the state as subsystem of the society stability maintenance, based on exclusive realization of function of force application, defines a secondary role of the given social institute in the course of social justice maintenance has been given reason.

Key words: social justice, the state, stability, system, social institute.